

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Katholieke oecumene? (1)

De congregatie voor de geloofsleer over de kerk

kerkelijk leven

Begin juli ging er een schok door de kerkelijke wereld. Het Vaticaan liet een verklaring uitgaan waarin uitdrukkelijk werd gesteld dat alleen de Rooms-katholieke kerk dé kerk van Christus is. Verontwaardiging en teleurstelling overheersten in de reacties van protestantse kant.

Tegelijk was er bij sommigen toch wel enig respect voor de durf om zo'n impopulair standpunt in te nemen. Rooms-katholieke auteurs van hun kant haastten zich om uit te leggen wat het Vaticaan nu precies had gezegd en waarom het dat had gedaan. Nu het stof weer enigszins is gaan liggen is het tijd om wat nauwkeuriger naar deze verklaring te kijken. In twee artikelen wil ik dat doen. In het eerste geef ik de belangrijkste elementen weer van de verklaring en van het daaraan toegevoegde commentaar. In het tweede wil ik op een enkel belangrijk punt een beoordeling geven. Deze aandacht voor de rooms-katholieke kerkleer lijkt me wel op zijn plaats in een blad dat zich ook nooit geschaamd heeft om concreet en duidelijk over de kerk te spreken.

B. Kamphuis ■

In dit nummer

Kerkelijk leven - B. Kamphuis	
Katholieke oecumene	827
Meditatief - A.J. Mol	
Op naar de overwinning!	831
Wandelen met God - B. Luiten	
Doorgaande bevrijding	832
Achtergronden - P.H.R. van Houwelingen	
Heeft de dominee het Woord recht gesneden	834
Schriftstudie - W. Wierenga	
De ene erfgenaam	837
Boekbespreking - J. Westert	
Veertig jaar EO!	839
Lied van de week - J. Smelik	
Uw woord omvat mijn leven	841
Uit de kerken	

Tot een dieper begrip...

Om welke documenten gaat het? Centraal staan de 'Antwoorden op enige vragen aangaande de leer van de kerk'. De officiële titel luidt in het Latijn *Ad catholicam profundius*, afgeleid van de eerste zin van het document. Daarin wordt gesteld dat het Tweede Vaticaans Concilie (begin jaren zestig van de vorige eeuw) veel heeft bijgedragen 'tot een dieper begrip van de katholieke kerkleer' ('profundius' betekent 'dieper'). De verklaring geeft antwoord op vijf vragen. Het is in verschillende talen (niet in het Nederlands) op internet te vinden op de site van het Vaticaan, <http://www.vatican.va>. Op dezelfde site is ook een officiële commentaar op *Ad catholicam profundius* te vinden, ook weer in verschillende talen. Een (slordige) Nederlandse vertaling van de verklaring vond ik op de website

<http://www.rkdocumenten.nl> (gezien op 30-8-2007). Een Nederlandse vertaling van het commentaar heb ik nog niet gezien.

De beginwoorden zijn goed gekozen. Het gaat inderdaad om een dieper begrip van de rooms-katholieke kerkleer. Het gaat niet om een vernieuwing, laat staan om een verandering van deze leer. Dat is de zaak die in de eerste vraag aan de orde gesteld wordt: 'Heeft het Tweede Vaticaans Concilie de bestaande leer over de kerk veranderd?'. Het antwoord luidt: 'Het heeft die leer niet willen veranderen, maar ontwikkelen, dieper begrijpen en uitvoeriger uitleggen; men kan dan ook niet stellen dat het die leer heeft veranderd'.

Het belangrijkste document van het Tweede Vaticaans Concilie over de kerk is getiteld *Lumen Gentium*. Het is een indrukwekkend lange constitutie (6 hoofdstukken, in totaal 69 artikelen), die in november 1964 werd uitgevaardigd. *Ad catholicam profundius* haalt Paus Paulus VI aan, die heeft gezegd dat het beste commentaar op *Lumen Gentium* is, dat daarin de overgeleverde leer op geen enkele wijze is veranderd.

Weliswaar zijn er allerlei mensen geweest die dit niet gezien hebben. Er zijn, zo zegt het commentaar, na het concilie onjuiste interpretaties gegeven van *Lumen Gentium* en van

het gaat niet om een vernieuwing, laat staan om een verandering van de leer

andere documenten over de kerk, alsof er een copernicaanse revolutie had plaatsgevonden. Dat is inderdaad het geval. Ook in Nederland werd gedacht en gehoopt dat er in Rome iets veranderd was, ook door rooms-katholieke theologen. De bekende Edward Schillebeeckx schrijft bijvoorbeeld ergens dat *Lumen Gentium* kennelijk in een totaal ander klimaat staat dan de eenzijdige katholieke theologie van voor het concilie'. Hij was de stem van velen.

Juist als het hierom gaat trapt *Ad catholicam profundius* krachtig op de rem. Het is een ernstig misverstand dat sinds het Tweede Vaticaans Concilie de kerkleer is veranderd. Wat de kerk in de loop van de eeuwen geleerd heeft, wordt ook nu nog steeds geleerd.

In feite is dit het punt waar heel de verklaring om draait. Bij de volgende vier vragen en antwoorden wordt dit op onderdelen nader uitgewerkt: je mag de kerkvisie van het concilie alleen in lijn met de traditie uitleggen. Die traditie is wel verdiept en geactualiseerd, maar op geen enkele wijze veranderd. *Ad catholicam profundius* is dus vanaf de eerste woorden een typerend document voor het rooms-katholieke traditionalisme.

Waar bestaat de kerk?

In *Lumen Gentium*, artikel 8, komt een heel opvallende uitdrukking voor. Daar staat dat de ene kerk van Christus 'subsisteert in' de Katholieke Kerk, die door de opvolger van Petrus en door de bisschoppen in gemeenschap met hem geleid wordt. Er staat dus niet: de ene kerk van Christus is de Katholieke Kerk. 'Subsisteert in' betekent: 'is verwerkelijk in', 'bestaat concreet in'. Dus: de ene kerk van Christus 'is verwerkelijk in' of 'bestaat concreet in' de Katholieke Kerk.

De tweede vraag in *Ad catholicam profundius* luidt: 'Hoe moet het opgevat worden dat de kerk van Christus subsisteert in de Katholieke Kerk?' Het antwoord luidt dat Christus zijn kerk heeft gesticht als een zichtbare vergadering en spirituele gemeenschap, die sinds haar begin altijd bestaan heeft en bestaat. De subsistentie waarover *Lumen Gentium* 8 spreekt 'is deze blijvende historische continuïteit...'. Weliswaar is de kerk van Christus ook tegenwoordig en werkzaam in kerken en kerkelijke gemeenschappen die nog niet de volle gemeenschap hebben met de Katholieke Kerk. Maar alleen van deze laatste kun je zeggen dat de kerk in haar subsisteert.

In het commentaar bij dit antwoord wordt verwezen naar een 'Notificatie' uit 1985 van de congregatie voor de geloofsleer bij een boek van de Zuid-Amerikaanse bevrijdingstheoloog Leonardo Boff. Boff had gesteld dat de ene kerk van Christus ook in andere christelijke kerken dan alleen in de Katholieke Kerk kan 'subsisteren'. Maar in de 'Notificatie' wordt uitdrukkelijk gesteld dat volgens het concilie de ware kerk maar één subsistentie kent, en dat daarbuiten hoogstens 'elementen van de kerk' te vinden zijn.

Volgens *Ad catholicam profundius* is het dus de onveranderde rooms-katholieke leer dat op de vraag 'Waar bestaat de kerk' een volstrekt eenduidig antwoord kan geven. Dat antwoord luidt: 'in de Katholieke Kerk, onder leiding van de paus'.

Kerkelijke elementen elders

Toch blijft opvallend dat *Lumen Gentium* de uitdrukking gebruikt: 'de kerk subsisteert in' de Katholieke Kerk. Daarom wordt daarover een derde vraag gesteld in *Ad catholicam profundius*: 'Waarom wordt de uitdrukking 'subsisteert in' gebruikt en niet eenvoudig het woordje 'is'? Er is inderdaad alle reden die vraag te stellen. In een vroeger ontwerp voor de constitutie (uit 1963) stond namelijk wel uitdrukkelijk 'Deze kerk... is de Katholieke Kerk'. In een gezaghebbende commentaar op *Lumen Gentium* legt de bekende Duitse rooms-katholieke theoloog Aloys Grillmeier er veel nadruk op dat dit nu juist in de constitutie niet gezegd wordt: 'Er wordt... niet meer een absoluut, exclusief identiteitsoordeel uitgesproken, bijvoorbeeld in deze zin: de kerk van Christus 'is' de katholieke

kerk'.²

Wat is het antwoord van *Ad catholicam profundius* op de gestelde vraag? Allereerst wordt teruggesproken op de hoofdstelling: er is niets veranderd. 'Het gebruik van de uitdrukking, die de volledige identiteit van de kerk van Christus met de Katholieke Kerk weergeeft, wijzigt op geen enkele wijze de leer over kerk'. Maar als dit veilig gesteld is, blijkt er toch enige ruimte te zijn: de uitdrukking wil duidelijker aangeven, dat er buiten de Katholieke Kerk 'meerdere elementen van heiliging en waarheid worden gevonden, die als eigen gaven van Christus' kerk een uitnodiging zijn tot de katholieke eenheid'. De volheid van de genade en de waarheid is toevertrouwd aan de Katholieke Kerk. Maar elementen daarvan zijn ook elders te vinden. Ze wijzen de weg naar de Katholieke Kerk. Voor die kerkelijke elementen elders wil de uitdrukking 'subsisteert in' ruimte houden.

Het commentaar maakt duidelijk dat de verklaring hier twee tegengestelde opvattingen wil afsnijden. Aan de ene kant de gedachte dat de identificatie van de kerk van Christus met de katholieke kerk niet langer opgaat, aan de andere kant de stelling dat er buiten de Katholieke Kerk een complete afwezigheid van kerkelijke elementen zou zijn, een 'kerkloze leegte'. Tegenover de eerste opvatting wordt benadrukt dat de verandering van 'is' in 'subsisteert in' geen theologische aanwijzing bevat voor een verandering ten opzichte van de oude katholieke leer: er is en blijft een essentiële identiteit bestaan tussen de kerk van Christus en de Katholieke Kerk. De Katholieke Kerk blijft zichzelf beschouwen als de ene ware kerk van Christus. Maar tegenover de tweede opvatting blijkt er toch wel iets veranderd te zijn. Het 'subsisteert in' staat voor 'een grotere openheid voor het oecumenische verlangen om waarlijk kerkelijke karakteristieken en elementen te erkennen in christelijke gemeenschappen die niet in volle eenheid leven met de Katholieke Kerk'.

Het antwoord op de derde vraag geeft dus aan dat er een zekere spanning bestaat in de katholieke oecumene. Aan het eind van het commentaar wordt zelfs gezegd dat katholieke oecumene iets paradoxaals heeft. Aan de ene kant is de eenheid er al, in de volheid van de Katholieke Kerk. Oecumene betekent dan alleen: ieder moet zich bij deze kerk voegen. Aan de andere kant moet die katholieke volheid toch nog groeien in de broeders die nog niet in gemeenschap met de Katholieke Kerk leven en bij wie toch kerkelijke elementen worden gevonden. Die spanning wordt aangeduid in de uitdrukking 'subsisteert in'.

De oosterse kerken

De beide laatste vragen en antwoorden van *Ad catholicam profundius* behandelen de rooms-katholieke visie op twee andere grote groepen

kerken, resp. de Oosters-orthodoxe kerken en de protestantse kerken. De vierde vraag luidt: 'Waarom gebruikt het tweede Vaticaans concilie de term 'kerk' met betrekking tot de oosterse kerken die gescheiden zijn van de eenheid met de Katholieke Kerk?' Het antwoord luidt dan: 'omdat deze kerken, ondanks de scheiding, ware sacramenten bezitten, vooral, krachtens de apostolische successie, het priesterschap en de eucharistie, waardoor zij zeer nauw met ons verbonden blijven'. Wel wordt benadrukt dat 'deze gewaardeerde christelijke

de Katholieke Kerk blijft zichzelf beschouwen als de ene ware kerk van Christus

gemeenschappen' aan een tekortkoming lijden, omdat de gemeenschap met de Katholieke Kerk, waarvan de bisschop van Rome het zichtbare hoofd is, behoort tot de wezenlijke constituerende principes van de kerk. Kortom, ze zijn wel kerk, maar gebrekkig, omdat ze de paus niet erkennen. Maar tegelijk wijst de verklaring ook op de gevolgen van het schisma voor de Rooms-katholieke kerk zelf: de volheid van de katholiciteit, die eigen is aan de kerk die onder leiding staat van de paus en de bisschoppen, is door de scheiding van de christenen in haar volledige realisering in de geschiedenis belemmerd. Opnieuw blijkt: de volheid van de katholiciteit is al aanwezig, maar moet ook nog groeien.

Het eigenlijke punt waarom de oosterse kerken echt 'kerken' zijn, is dus dat zij ware sacramenten bezitten. Centraal staan daarbij het priesterschap (één van de zeven sacramenten volgens de rooms-katholieke leer) en de eucharistie (het avondmaal). Die zijn bewaard gebleven vanwege de apostolische successie. Apostolische successie betekent: er is een ononderbroken lijn van de apostelen, via de bisschoppen die zij hebben aangesteld, naar de huidige bisschoppen. Die bisschoppen, die in de lijn van de apostolische successie staan, hebben het recht tot wijding van priesters. Die wettig gewijde priesters kunnen de eucharistie op geldige wijze voltrekken, zodat daarin het offer van het lichaam en bloed van Christus op sacramentele wijze wordt voltrokken. Omdat de apostolische successie in de oosterse kerken niet verbroken is, zijn zij echt kerken, zij het kerken in gebreke.

En nu de protestanten

De meeste protesten tegen de verklaring werden opgeroepen door het antwoord op de laatste vraag. Die vraag luidt: 'Waarom kennen de teksten van het concilie en van het leerambt ná het Concilie de titel 'kerk' niet toe aan de gemeenschappen die voort zijn gekomen uit de Reformatie van de zestiende eeuw?' Het ant-

woord: 'Volgens de katholieke leer hebben deze gemeenschappen niet de apostolische successie in het sacrament van de priesterwijding en missen zij daarom een essentieel element dat de kerk constitueert'. Deze kerkelijke gemeenschappen hebben het mysterie van de eucharistie niet bewaard, omdat het priesterschap ontbreekt. Daarom kunnen zij geen 'kerk' worden genoemd.

In het commentaar worden nog wat vriendelijker woorden aan de protestantse gemeenschappen gewijd: zij zijn wel geen kerken, maar bezitten toch wel een ecclesiaal karakter en hebben betekenis voor het heil. Maar: het is moeilijk in te zien dat de titel kerk aan hen kan worden toegekend, omdat zij wezenlijke elementen missen. Het commentaar voegt daaraan toe dat deze leer teleurstelling heeft opge-

de kerk is pas daar, waar de apostolische successie in ere is gehouden

roepen bij de protestanten en zelfs bij sommige katholieken. Toch heeft juist deze leer betekenis voor de toekomst van de katholieke dialoog. Want daarvoor is niet alleen wederzijdse openheid van alle deelnemers nodig, maar ook trouw aan de identiteit van het katholieke geloof. Alleen dan kan het komen tot de eenheid van alle christenen in 'één kudde met één herder (Joh. 10:16).

Het slot van de verklaring *Ad catholicam profundius* verwijst naar een eerdere verklaring van de congregatie voor de geloofsleer uit 2000, getiteld *Dominus Jesus*. Deze verklaring is geschreven door Joseph Ratzinger, de huidige paus, toen nog prefect van de congregatie voor de geloofsleer. Ook daar wordt gesteld (in art. 17) dat kerkelijke gemeenschappen, die het geldige bisschopsambt en de oorspronkelijke en volledige werkelijkheid van het eucharistisch myste-

rie niet bewaard hebben, geen kerken zijn in de eigenlijke zin van het woord. Er wordt wel iets aan toegevoegd: 'degenen die in deze gemeenschappen zijn gedoopt, zijn echter door het doopsel bij Christus ingelijfd en staan dus in een zekere, zij het niet volkomen, gemeenschap met de kerk'. De sacramenten van priesterschap en eucharistie mogen ontbreken, de doop is er nog wel. Dat strookt met de erkenning van de elders bediende doop, waartoe de Rooms-katholieke kerk in principe bereid is. Maar het is dus niet zo: waar de doop is, is de kerk. Waar de doop is, is gemeenschap met de kerk. Maar de kerk is pas daar, waar de apostolische successie in ere is gehouden.

Slot

Op drie punten uit deze verklaring wil ik in het volgende artikel nader ingaan: de onveranderlijkheid van de leer, de visie op de ware kerk, en de apostolische successie. In ieder geval biedt deze korte verklaring meer dan voldoende stof tot nadenken.

Prof. Dr. Barend Kamphuis is hoogleraar aan de Theologische Universiteit te Kampen en hoofdredacteur van dit blad.

Noten:

1. E. Schillebeeckx, 'Ecclesia Semper Purificanda' in *Ex auditu Verbi. Theologische opstellen aangeboden aan prof. dr. G.C. Berkouwer*, Kampen 1965, pag. 223
2. A. Grillmeier, in *Lexikon für Theologie und Kirche*, 2e druk, deel 12, Freiburg/Basel/Wien 1966, pag. 175.
3. Ik raadpleegde de verklaring *Dominus Jesus* in een Nederlandse vertaling op de site <http://www.katholieknieuwsblad.nl> op 21-8-2007.

uit de kerken

Steenwijk - beroepen: R. Sietsma te Grootegast
Assen-Zuid - beroepen: R. Kelder te Nijkerk-West
Bunschoten-West - beroepen: R. Kelder te Nijkerk-West

Alkmaar - beroepbaar: A.M. Postma, Honthorstlaan 134,
1816 TE Alkmaar, tel. 072-8802134, e-mail:
a.m.postma@gmail.com

Kampen - tijdelijk nieuw adres ds. H.A. Speelman: De
Maat 25, 8265 SX Kampen
telefoon: 038-3335864, mail: herman.speelman@gmx.de

Op naar de overwinning!

Psalm 110

A.J. Mol ■

Zwakjes

We staan er als christenen niet goed voor. Veel kerken lopen leeg. Christelijke politiek wordt negatief benaderd. Terwijl religie wel weer een beetje mag, moeten we ons geen illusie maken: echt Christus volgen roept tegenstand wakker, onbegrip en haat. Wat voor invloed hebben we op politiek en maatschappelijk vlak. Kunnen we wel potten breken? En wat is er van de toekomst te verwachten? Voor het oog is het allemaal een beetje zwakjes met christenen en kerken.

De bril

Het bovenstaande is een kortzichtig verhaaltje. Laten we Gods Woord als leeslamp hanteren, als bril gebruiken om onze bijziendheid te verhelpen. Lees die heerlijke Psalm 110. De Statenvertaling zegt niet voor niets dat het een 'kort begrip is van het gansche Evangelie'. Kijk goed uit je doppen met behulp van Gods Evangelie. We horen over de HEER, onze Verbondsgod, over de Heer van David: Jezus Christus en over die onopvallende man uit de tijd van Abraham, Melchizedek. Zijn naam gaat een bijzondere klank krijgen.

Perspectief

Prachtige vergezichten zijn te zien vanuit deze Psalm:

1. wanneer Jezus en Farizeeën botsen, gaat het om het gezag dat Jezus heeft, namelijk van God zelf; in Psalm 110 is dat al geprofeteerd: de Zoon van David is tevens zijn Heer, niemand minder dan Jezus, de Heiland; Hij is het die door de HEER genodigd wordt naast Hem op de troon te zitten... opgevaren naar de hemel en zittend aan Gods rechterhand (Matteus 22)
2. op de grote Pinksterdag maakt Petrus duidelijk dat niet David ten hemel is gevaren, maar de Zoon van David; die gaat vanaf de troon - rechts van de HEER - de strijd voortzetten en voltooien; de gekruisigde is Koning geworden (Hand. 2:34,35)

3. de persoon die in Genesis maar kort wordt genoemd, Melchizedek, wordt in Hebreeën breedvoerig besproken: hij is uniek en gaat alle Levieten ver te boven, Christus is de Melchizedek die het Enige Offer voor de zondige mensheid heeft gebracht; de betekenis van zijn naam is veelzeggend 'mijn koning is rechtvaardig' (Hebr. 7).
4. de Heer van David gaat een grote overwinning behalen, die is te zien in de kracht van de doop; die energie is te danken aan Pasen, Jezus' overwinning op de dood en op satan (I Petrus 3:22) "Hij drinkt onderweg uit de beek en heft het hoofd op".

Strijd

Kortzichtigheid kan ons angstig maken en verlammen. Gods profetieën die waarachtig blijken, geven uitzicht. Als christen kun je je zwakte sterk ervaren. Ga de strijd aan in geloof op de overwinning. De tegenstanders zijn niet te onderschatten: je eigen zondige aard raak je niet kwijt, niemand kan ontkomen aan wereldse zuigkracht; satan gaat nog steeds rond als een leeuw die zijn prooi ruikt. Bid om de kracht voor het gevecht: Heilige Geest, leer mij geloven in de overwinning van de Zoon van David, de Zoon van God, leer mij Hem te volgen zoals een soldaat zijn generaal gehoorzaamt.

Overwinning

Als je alleen maar naar je eigen zwakke plekken kijkt, of alleen maar je aandacht richt op de grootheid van de tegenstander, dan is de strijd al bijna verloren. Weet de Zoon van David op Gods troon. De wereldwijde kracht van de Geest boekt talloze overwinningen. Geloof in de komst van Gods Koninkrijk. De Heer overwint, en wie gelooft in deze Koning mag zich tot de overwinnaars rekenen. En dat alles uit genade.

Ds. Arie Mol is predikant van de Gereformeerde Kerk te Enschede-Noord.

Doorgaande bevrijding

wandelen met God

De wet van God komen wij tegen in het eerste deel van de catechismus, over onze ellende. Ook in het derde deel, over onze dankbaarheid. Maar waarom eigenlijk niet in het tweede deel, over onze verlossing?

B. Luiten ■

Leren van bijbelse dichtkunst

In de Bijbel komen wij dichtkunst tegen. Maar niet in de vorm van rijmelarij, zoals 'Sinterklaas kapoentje, gooi wat in mijn schoentje'. Nee, in de Psalmen bijv. zien wij dat twee regels tegen elkaar zijn gezet. Dat kan als een parallel:

*Leer mij uw wegen,
wijs mij uw paden.*

Het kan ook bij wijze van tegenstelling:

*Mijn ziel ligt neergedrukt in het stof,
laat mij leven zoals u hebt beloofd.*

Ook komt het voor, dat de tweede regel de eerste nader verklaard of op een verrassende wijze in een ander licht zet. Dan is het zaak om rustig te lezen om de verrassing tot je door te laten dringen.

Wat denkt u van deze eerste versregel:

Met heel mijn hart heb ik u gezocht.

Wat roept dat op? Ongetwijfeld een inspanning waarin iemand vraagt naar God zelf, wellicht in een moeilijke situatie. De handen zijn uitgestrekt, met heel het hart wil de nabijheid van God worden ervaren.

Let dan op de tweede regel:

*Met heel mijn hart heb ik u gezocht,
laat mij niet afdwalen van uw geboden.*

(Ps. 119:10)

Dat verwacht je niet. Ineens valt er een ander licht over bekende woorden. De geboden zijn een manier van God zoeken, kennelijk. En in die geboden gaat het niet om regels, maar om God zelf. Dat wordt niet altijd zo ervaren.

Geboden kunnen een eigen leven leiden, in onze beleving. En we kunnen eindeloos herhalen dat het in de geboden om onze dankbaarheid gaat. Maar hier gaat het over God zoeken. Dan ben je in een heel andere stemming. Misschien wel ver weg. Geboden helpen je dan om God (weer) te vinden.

Vlak daarna nog zo'n verrassing. De eerste versregel luidt:

Uw belofte heb ik in mijn hart geborgen.

Op welk been word je nu gezet? Ongetwijfeld wordt er iets opgeroepen van verwachting. De belofte wil je meenemen naar de vervulling.

Diep in je hart houd je je daaraan vast.

Let dan op de tweede regel

*Uw belofte heb ik in mijn hart geborgen,
zo zal ik niet tegen u zondigen.*

(Ps. 119:11)

Dat is verrassend, dat is niet het vervolg dat je verwacht. Maar zo wordt wel je aandacht getrokken naar het verband tussen geloven/verwachten en dus dicht bij God blijven. Wie zondigt, verwacht kennelijk te weinig.

De dichtkunst staat hier helemaal in dienst van de onderwijzing. Zij maakt er iets moois van, zulke lessen willen ons hart veroveren.

Je hart moet vrij

Deze (en andere) teksten zijn te meer verrassend als we bedenken, welke betekenis Gods wet onder ons heeft gekregen. Het was al een geniale tweeslag in de tijd van de Reformatie, om de wet én bij de kennis van de ellende én bij de dankbaarheid een plek te geven. Zo werden we bewaard voor ernstige eenzijdigheid. Uiteraard kreeg zij niet een plek in het deel over de verlossing, want dat zou rooms zijn. Een mens wordt niet gered door zijn werken. Toch?

Dat zijn we nu sinds jaar en dag zo gewend. Kenbron van ellende en regel der dankbaarheid, zo is de wet. Maar heeft de wet dan werkelijk niets met verlossing te maken? Ik denk het toch wel. Nee, natuurlijk niet op de roomse manier. Maar er zijn nog andere mogelijkheden.

Neem het moment van afkondiging, bij de Sinaï. De inzet is dat de HEER zich openbaart als degene die zijn volk uit Egypte heeft geleid, uit het diensthuis. Daarop volgen de Tien Geboden. Waarom? Voor de dankbaarheid? Ongetwijfeld heeft de wet daarmee te maken, toch komt dat woord in dit verband nauwelijks voor. Waar het veel meer om gaat is, dat de bevrijding nog lang niet klaar is! De uittocht uit de macht van de Farao is een feit, geweldig, maar ook puur uitwendig. Nu gaat het er verder om, dat God de harten bevrijdt van elke vreemde overheersing! Doorgaande bevrijding,

om zo te zeggen. God wil niet dat wij geregeerd worden door onze stemmingen en begeerten, ook niet door onze beperktheid en korte termijn denken. De Tien Geboden leren en stimuleren ons, om altijd en overal eindeloos veel van God te verwachten, en van Hem alleen. En dus ook om Hem niet te verlaten of in te ruilen voor andere soorten van geluk, die bedrog zullen blijken te zijn.

Mozes zei al: in elk gebod gaat het om God, om Hem lief te hebben. Wij vullen in: uit dankbaarheid. Maar ik denk toch werkelijk dat Mozes eerst bedoelde: om die liefde te leren, om te ontdekken hoe je die handen en voeten geeft. En om al doende je los te laten maken van alle andere goden, hoe diep die zich ook in je hart genesteld hebben.

Ieder gebod biedt een doorkijk op God zelf. Tien geboden bieden een breed spectrum, om Hem te leren zien en te geloven. Hij is de enige, met niemand te vergelijken. Hij is absoluut te vertrouwen. Hij is de bron van alle goed, de adem van je leven. Hij is de Schepper van mens en dier, van alles wat leeft en wat niet leeft. Hij draagt de wereld alle dagen. Hij regeert alles en iedereen en deelt op zijn manier toe. Hij is de ware liefde. En ga zo maar door. Als je leert zien, dat alles wat je van Hem krijgt, doortrokken is van zijn verbondenheid en liefde, als van een Vader, dan leer je af te denken in veel of weinig. Als je ontdekt dat je ware geluk in Hem is, krijg je een antwoord op je heftige begeerten. Als je ervaart, dat zijn werken alle dagen doorgaan, ga je anders met je eigen werk om. Als je Hem ziet in je naaste, kijk je met andere ogen naar de mensen om je heen. En ga zo maar door. Heeft dat te maken met dankbaarheid? Ongetwijfeld. Maar het is primair een leerschool. Het is een grote oefening in geloven, *bevrijding in de praktijk*.

Doen en doen is twee

Ik denk dat ook een zeker woordgebruik ons parten kan spelen. Wat betekent bijv. het 'doen van de wet'? Dat kan betekenen, dat mensen denken dat ze de geboden zo kunnen volbrengen, dat ze op grond daarvan rechtvaardig zouden zijn. Tegen dat soort 'doen' keert de Bijbel zich in alle toonaarden. Als je de wet zo hanteert, ben je vervloekt, zul je God nooit zien (Gal. 3:10).

Maar je kunt de wet ook doen in geloof! En dat was de bedoeling van begin af aan, uiteraard. De wet vindt zijn doel in Christus, schrijft Paulus, zodat iedereen *die gelooft* rechtvaardig zal worden verklaard (Rom. 10:4). Daarbij citeert hij Mozes: 'wie doet wat de wet voorschrijft, zal leven' (Rom. 10:5). Wij zijn automatisch gewend om dat negatief te lezen, en er een tegenstelling van te maken tot de gerechtigheid die uit geloof ontvangen wordt (Rom. 10:6). Opvallend mag dan zijn, dat die tegenstelling niet in de tekst ligt! Paulus typeert de wet, citeert Mozes en komt zo bij Jezus uit. Wat alles met elkaar verbindt, is ons geloof.

De vraag is dus niet, of je de wet doet of laat. Maar *hóe* je de wet doet! Zie je God in elk gebod? Zie je dat ieder gebod voortvloeit uit Hem, hoe Hij is?

Christus is het doel van de wet, staat er onomwonden. Want de vervulling is in Hem. Hij heeft alles volbracht, Hij werd het beeld van God in levende lijve. Dat is veel, maar niet het enige. Hij is nu bezig ons te vernieuwen tot zijn beeld (HC zondag 32). Opdat in ons wordt volbracht wat de wet van ons eist (Rom. 8:4). Door zijn Geest. Wat eist de wet dan van ons? Geloof, en niets anders dan geloof! Levend en liefdevol.

Luister naar de juichtoon van Ps. 119. Wij denken nogal gauw: kan dat niet een toontje lager, want die wet kan ik zo slecht doen. Maar doen en doen is twee. Als je aan de onderkant begint, bij jezelf, zul je inderdaad niet zover komen. Maar als je door hebt dat elk gebod een raam opent met het uitzicht op God, wordt het een ander verhaal. Alles wat je niet mag, heb je ook niet nodig om te doen of te hebben. Begin bij God, wie Hij is en hoe Hij alles (!) met je deelt, en elk gebod valt in je leven op z'n plek. Nog steeds lastig, zeker. Vooral als de 'dankbaarheid' suggereert dat je al veel verder bent. Toch mag je ervaren dat je door te geloven bezig bent de wet doen. Echt waar! Zo ga je goed, al is de leerschool levenslang.

Tijd voor nog een verrassing in dichtvorm. De eerste versregel is:

Laat het licht van uw gelaat over mij schijnen.

Waaraan denk je hierbij? Het zal ongetwijfeld iets oproepen van dichtbij God zijn, dat je Hem kunt zien, dat zijn gloed je verwarmt.

Let dan op de tweede regel:

Laat het licht van uw gelaat over mij schijnen, onderwijs uw dienaar in uw wetten.

(Ps. 119:135)

Dat is niet wat je zou verwachten. Verrassend is de verbinding tussen licht en wet, het onderwijs in de geboden waardoor je Gods vriendelijk gelaat gaat zien.

Zingend leren

Ook in het Liedboek voor de Kerken staat een lied, dat de kern precies raakt.

Ik wil eindigen met citaten uit Gezang 380:

*Wie van zich afziet naar God toe,
loopt in het licht en wordt niet moe.*

*Onszelf verliezen in 't gebod
brengt daaglijks nader ons tot God.*

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Heeft de dominee het Woord recht gesneden?

Het was vroeger de standaardvraag bij de zondagmorgenkoffie, na afloop van de kerkdienst. In een gemiddeld gereformeerd gezin werd er dan nagepraat over de preek. Gebeurt dat eigenlijk tegenwoordig nog? In ieder geval werd die huiselijke preekbespreking dan stevast ingeleid met de vraag: Heeft de dominee het Woord recht gesneden?

P.H.R. van Houwelingen ■

Deze vraag klinkt ons tegenwoordig wat plechtig en daardoor een beetje koddig in de oren. Al zal het beslist geen standaardvraag meer zijn of de dominee het Woord recht gesneden heeft, toch denk ik dat die uitdrukking hier en daar nog wel eens gebruikt wordt. Het is namelijk een uitdrukking die via de Statenbijbel in het Nederlands is ingeburgerd en zodoende zelfs in het Woordenboek der Nederlandse taal staat. Onder het lemma 'recht' vermeldt de zogenoemde dikke Van Dale het volgende: "(thans nog schertsend) het Woord recht snijden (2 Tim. 2:15), StV op de juiste wijze uit de Bijbel preken". Een mooi voorbeeld van de invloed die de Statenvertaling heeft gehad op de Nederlandse taal.

Zodra we de oude Statenbijbel opslaan, vinden we inderdaad in de tweede brief van de apostel Paulus aan Timoteüs, een van de zogeheten Pastorale Brieven, de volgende opdracht:

Benaarstig u om uzelfen Gode beproefd voor te stellen, eenen arbeider die niet beschaamd wordt, die het woord der waarheid recht snijdt.

Maar wat betekent dat eigenlijk, recht snijden van het Woord? Worden kun je niet zo gemakkelijk snijden. Het is beeldspraak. Maar wat had Paulus voor ogen toen hij Timoteüs deze opdracht gaf? De exegese heeft tot taak de betekenis van die beeldspraak uit te leggen.

In de Kanttekeningen uit diezelfde Statenbijbel vinden we een schat aan informatie, gebaseerd op de bijbeluitleg door de Reformatoren. Daar

wordt de betekenis van 'recht snijden' uitgelegd als ordelijke presentatie en toepassing van de leer van het evangelie, rekening houdend met het begrip en de mogelijkheden van de toehoorders. De gebruikte beeldspraak zou volgens de Kanttekeningen ontleend kunnen zijn óf aan de oudtestamentische priesters, die de offerdieren vakkundig ontleedden en verdeelden, óf aan de figuur van een huisvader die aan tafel het eten voorsnijdt en uitdeelt, zodat elke huisgenoot zijn deel krijgt.

binnenste kern zelf onaangeroerd late. Hoewel ik in het algemeen onder dit woord versta de verstandige uitdeling van het Woord, die naar behoren wordt aangepast tot nut der toehoorders. Want sommigen verminken het, anderen scheuren het uiteen, anderen verdraaien het, anderen breken het stuk, anderen blijven (zoals ik gezegd heb) steken in de korst en komen niet tot de ziel zelf. Tegenover al deze fouten wordt het rechte snijden gesteld; dit is een wijze van uitleggen, ingericht

de exegese moet zichzelf niet in de vingers snijden

Dit laatste was inderdaad de mening van Calvijn. In zijn commentaar op de Pastorale Brieven wijst hij bij deze tekst op het belang van de prediking en de pastorale verantwoordelijkheid van de predikers. Wat Paulus hier zegt, is van belang voor het uitleggen van heel de Schrift, merkt hij op. Recht snijden is al uitleggend niet blijven steken aan de buitenkant, maar doordringen tot de kern en je richten op de geloofsopbouw van de hoorders. Een citaat:

"Paulus wijst de taak van het snijden aan de leraars toe; alsof een vader om zijn kinderen te voeden het brood verdeelde door het in stukken te snijden. Hij beveelt echter het rechte snijden bij Timotheüs aan, opdat hij niet, druk bezig met het doorsnijden van de korst (zoals dwaze mensen plegen te doen) de

tot opbouw. Want het is als het ware de maatstaf, naar welke men alle verklaring der Schrift behoort af te meten".

Bij dit huiselijke beeld van een vader die het brood snijdt en in porties verdeelt voor de kinderen kunnen wij ons wel wat voorstellen. Maar het probleem is dat de tekst geen enkel aanknopingspunt voor deze beeldspraak geeft. De exegese van de uitdrukking 'recht snijden' lijkt hier meer gebaseerd op de dagelijkse ervaring van ons als lezers/hoorders dan op wat de apostel Paulus wilde zeggen. In de oudheid werd brood immers niet gesneden maar gebroken!

Met de komst van de Nieuwe Vertaling (NBG-1951) blijkt de uitdrukking 'recht snijden van het Woord' echter ineens te zijn verdwenen. Daar wordt Paulus' oproep uit

2 Timoteüs 2:15 weergegeven door middel van een andersoortige beeldspraak:

Maak er ernst mede u wèl beproefd ten dienste van God te stellen, als een arbeider, die zich niet behoeft te schamen, doch rechte voren trekt bij het brengen van het woord der waarheid.

Hier is de vertaling gekleurd door beeldspraak uit de agrarische wereld. Niet snijden in een brood maar in de akker. In een pas geploegd land kun je de voren zien, die door de ploeg symmetrisch en lijnrecht naast elkaar in de grond waren getrokken. Timoteüs is volgens dit beeld geen huisvader maar een boer. De boer, die ploegde voort. Hij ploegt zoals het hoort, grondig en rechtlijnig, zodat de akker (dat zijn de hoorders van het Woord, zoals in de gelijkenis van de zaaier) wordt toebereid om vrucht ofwel gewassen voort te brengen. Voor deze opvatting zou men kunnen verwijzen naar het agrarische voorbeeld dat Paulus in vers 4 van dit hoofdstuk gaf: De boer die het zware werk doet, heeft als eerste recht op de oogst. Het is denkbaar dat de agrarische beeldspraak uit vers 4 nog doorwerkt in vers 15, al moet gezegd worden dat Paulus inmiddels een nieuwe perikoop was begonnen zodat de aansluiting wat indirect zou zijn. Niet het harde werken van de boer maar de rechtlijnigheid van de ploeger zou nu centraal staan. De dominee, als verkondiger van het Woord, moet rechtlijnig zijn.

Er is nog een andere verklaring van 'recht snijden', die een link legt met het door Paulus zelf uitgeoefende ambacht als leerbewerker: hij vervaardigde o.a. tenten van geitenleer om aan de kost te komen. De apostel was gewend om te gaan met naald en draad, maar ook met mes en schaar. Had hij in Korinte niet een tijdlang samengewerkt met het echtpaar Aquila en Priscilla (Hnd. 18:1-4)? Hun tentmakerswerkplaats werd als vanzelf een centrum van verkondiging en onderricht. Bij het bewerken van leer moet de lap zorgvuldig afgesneden worden om het kostbare materiaal optimaal te gebruiken. Als dat de beeldspraak is die Paulus in gedachten had, dan moest Timoteüs vooral recht in de leer zijn. Dat zou dan tevens voor de dominee gelden, welk onderwerp hij ook aansnijdt. Maar omdat Timoteüs zelf geen leerbewerker was, is het de vraag of dit beeld hem aansprak. De exegese

moet zichzelf niet in de vingers snijden.

Als variant van deze opvatting vermeld ik nog dat 'recht snijden' ook wel wordt gelezen als medische terminologie, mogelijk onder invloed van dokter Lucas. Snijden van het Woord wordt dan een operatie die grote precisie vereist. Maar Timoteüs was ook geen chirurg...

Een volgende mogelijkheid om de beeldspraak uit te leggen is dat 'recht snijden' iets met de bouwwereld te maken heeft, namelijk het ambacht van de steenhouwer. Dat was in de oudheid grotendeels handwerk, waarbij de ruwe steen door steenhouwers pasklaar gemaakt wordt om goed geplaatst te kunnen worden in het bouwwerk. Voor deze uitleg wordt wel verwezen naar het vervolg van de perikoop, waar in vers 19 gesproken wordt over het funda-

de leer wordt een leerlijn en een levenslijn

ment dat God gelegd heeft en daarom onwrikbaar vast ligt. De betekenis van het beeld zou dan zijn dat Timoteüs het verkondigde woord vakkundig moest toesnijden op zijn hoorders. De dominee dient maatwerk te leveren als hij in de verkondiging van het Woord zijn steentje bijdraagt. Maar ook in dit geval zou de gebruikte beeldspraak niet naadloos aansluiten. Steenhouwen is nu eenmaal niet hetzelfde als bouwen op een fundering.

Exegese is een spannend vak, want elke opvatting heeft wel iets voor en iets tegen. Er moet een keus gemaakt worden. Hebben we behalve de context van de brief helemaal geen aanknopingspunt om te begrijpen wat Paulus bedoelt? Het gebruikte woord in het Grieks (*orthotomein*) is een samenstelling van *orthos* (recht) en *temnein* (snijden). Dit samengestelde werkwoord komt verder in het Nieuwe Testament niet voor. Wel in buitenbijbelse literatuur, meestal in combinatie met een weg: de weg recht snijden. Die combinatie is niet zo vreemd. Wij spreken toch ook van een bocht afsnijden? Dit geeft wel heel andere associaties dan brood snijden, voren trekken, leer bewerken, opereren of stenen pasklaar maken. De weg recht snijden is

ongeveer hetzelfde als het pad effenen, de weg banen. Zo komt de uitdrukking 'recht snijden' voor in de Griekse vertaling van het Spreukenboek:

Denk aan de HEER bij alles wat je doet, dan baant Hij voor jou de weg (Spr. 3:6)

Wie rechtvaardig leeft, baant zich een rechte weg (Spr. 11:5)

Hoewel bij Paulus juist die toevoeging 'pad' of 'weg' ontbreekt, kan het zijn dat hij Timoteüs wilde aansporen ruim baan te maken voor het woord der waarheid, door het evangelie zonder omwegen of zijpaden te verkondigen. Misschien ook wel met het oog op de levensweg van zijn hoorders. Timoteüs had namelijk te maken met dwaalleraars in de gemeente, maar hun opvattingen leiden volgens Paulus alleen maar tot bederf, de route die zij wijzen voert steeds verder van God weg. Er is een

nauwe relatie tussen leer en leven. Vandaar de nadruk op de rechtheid: het luistert nauw in de kerk. Het Woord is een weg. Je kunt erop lopen. Gelovigen zijn mensen die in vertrouwen op God de rechte weg bewandelen.

Een aanwijzing dat we de betekenis in deze richting moeten zoeken is de uitdrukking 'het woord der waarheid'. Waarheid in bijbelse zin is nooit een louter intellectuele waarheid, de waarheid van Gods woord wil uitgeleefd worden. En wel volgens een herkenbare lijn. Dan worden ontsporingen voorkomen die vaak het gevolg zijn van dwaalleer. Het verkondigde Woord brengt lijn in je leven. De leer wordt een leerlijn en een levenslijn.

Het woord der waarheid recht snijden. We kunnen niet meer nagaan of Paulus een bepaalde beeldspraak in gedachten had en zo ja, of hij met dit beeld aan zijn woorden een bepaalde meerwaarde wilde geven. Bij een taart aansnijden denk ik bijvoorbeeld wel aan een mes, maar bij een bocht afsnijden eerlijk gezegd niet. Onder de exegeten groeit daarom overeenstemming over het gegeven dat in de uitdrukking 'recht snijden' het element 'recht' dominant is ten opzichte van het element

De ene erfgenaam (1)

Toen ik eens een artikeltje over Israël publiceerde in het Nederlands Dagblad, reageerde een zekere J. van Barneveld daarop. Korte tijd hebben hij en ik daarover een correspondentie gevoerd. Sindsdien lees ik zijn boeken. Het onderwerp Israël boeit mij sterk.

W. Wierenga ■

Van Barneveld schreef in 2002 een boek getiteld *Met Israël op weg naar de eindtijd*, uitgegeven door Chai Pers, Nijkerk. Hij schreef meer boeken over het onderwerp Israël, zoals *Het herstel van Israël*, Shalom Books, Putten, z.j. Dit boek bevat bijbelstudies over actuele ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Van Barneveld studeerde natuurkunde en wiskunde, deed op een reis Israël aan en sindsdien schrijft hij regelmatig artikelen over Israël en publiceert hij boeken over dat onderwerp.

Ik wil nu iets vertellen over zijn denkbeelden en over mijn visie daarop. Mede omdat veel mensen geïnteresseerd zijn in het wel en wee van Israël en zijn positie in de wereld. Uit de geschriften van Van Barneveld heb ik opgemaakt dat hij van mening is dat de in de Bijbel voorkomende dreigementen van verstrooiing van Israël onder de volken niet slechts van toepassing waren op de Babylonische ballingschap (BB), en dat de beloften van terugkeer en herstel niet slechts de terugkeer uit de BB in het uitzicht stelden. De dreigementen van verstrooiing onder de volken zijn opnieuw werkelijkheid geworden rond het jaar 70 na Chr., toen Jeruzalem door de Romeinen werd ingenomen en talloze Israëlieten werden weggevoerd. De beloften van terugkeer en herstel zullen ook weer vervuld worden. Dat is nu aan de gang: De Israëlieten zijn massaal naar Kanaän teruggekeerd. Men noemt dat wel hun aliya. Er is een eigen staat Israël gesticht, die zich in een aantal oorlogen wist te handhaven. En het land komt door de inspanningen van de bewoners tot nieuwe bloei. Van Barneveld wil deze opzienbarende gebeurtenissen duiden vanuit de Bijbel. Hij komt tot de

conclusie dat ze 'tekenen van de tijden' zijn, waaruit christenen hebben af te lezen dat God Jahweh bezig is zijn beloften van terugkeer en herstel voor Israël, zoals die bij Mozes en de profeten te lezen zijn, werkelijkheid te doen worden. Er zal op vrij korte termijn nog meer volgen: er komt weldra een rijk dat duizend jaar zal duren, waarvan de teruggekomen Jezus Christus de koning zal zijn. Hij zal vanuit Israël, vanuit Jeruzalem, over alle landen en volken zal regeren samen met de zijnen. Dan zal de hele wereld vanuit Jeruzalem worden bestuurd, zuiver en eerlijk, met handhaving van de christelijke waarden en normen onder alle volken en met grote welvaart en vrede. De beloften die we vooral bij de profeten vinden, van een bloeiend Israël wonend in een bloeiend land, staande aan het hoofd der volken; van een Sion (Jeruzalem) van waaruit de wet zal uitgaan ('wet- en regelgeving', zegt Van Barneveld), een tijd waarin de wapens zijn omgesmeed tot ploegscharen; van de nieuwe tempel die in Ezechiël beschreven wordt en de vele andere beloften zullen in dat duizendjarig werkelijkheid zijn geworden.

Men kan zeggen dat Van Barneveld een pre-millennialist is. Eerst ('pre') de terugkomst van Christus en na zijn komst een duizendjarig rijk. Er zijn ook christenen die de volgorde aanhouden: eerst, door de toenemende invloed van het evangelie en het werk van de heilige Geest, ontstaat op de hele wereld een bijna volmaakte situatie die duizend jaren zal duren en daarna komt Christus terug. Die voorstelling van zaken noemt men post-millennialisme (Christus komt terug na ('post') de duizend jaar van dat rijk). Men

spreekt ook van het a-millennialisme, dat is de overtuiging dat er in de Bijbel geen sprake is van een toekomstig duizend jaren durend vrederijk. Als Christus terug komt, zal dat het einde van de geschiedenis betekenen (geen duizendjarig rijk na zijn terugkomst, maar het laatste oordeel en de komst van de beloofde nieuwe hemel en aarde), en Hij komt terug in een wereld die allesbehalve net een duizendjarig vrederijk heeft beleefd. De drie genoemde termen zijn niet erg gelukkig gekozen. Men kan nl een a-millennialist zijn en toch geloven in een duizendjarig rijk, zij het een heel andere millennium dan waarover de beide andere opvattingen spreken.

De benamingen chilasme en millennialisme zijn afgeleid resp. van de Griekse en Latijnse woorden voor duizend.

De opvatting van Van Barneveld roept belangrijke vragen op.

De eerste vraag

In de eerste plaats deze vraag. Hebben de oudtestamentische profeten inderdaad gesproken over de verstrooiing van Israël die plaats vond rond het jaar 70 na Chr., en over een terugkeer uit die verstrooiing? Zij hadden in hun profetieën duidelijk het oog op de in hun tijd heersende ontrouw van Israël jegens Jahweh en dreigden met het oordeel over dié ontrouw. Daarbij worden als Jahwehs instrumenten voor het ten uitvoer leggen van dit oordeel Assyrië en Babel genoemd. Verder wordt koning Cyrus van de Perzen genoemd als degene, door wie Jahweh de weg voor terugkeer uit de ballingschap open zal leggen. Is het geen willekeur om deze profetieën uit die toenmalige context te lichten

De ene erfgenaam (1)

Toen ik eens een artikeltje over Israël publiceerde in het Nederlands Dagblad, reageerde een zekere J. van Barneveld daarop. Korte tijd hebben hij en ik daarover een correspondentie gevoerd. Sindsdien lees ik zijn boeken. Het onderwerp Israël boeit mij sterk.

W. Wierenga ■

Van Barneveld schreef in 2002 een boek getiteld *Met Israël op weg naar de eindtijd*, uitgegeven door Chai Pers, Nijkerk. Hij schreef meer boeken over het onderwerp Israël, zoals *Het herstel van Israël*, Shalom Books, Putten, z.j. Dit boek bevat bijbelstudies over actuele ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Van Barneveld studeerde natuurkunde en wiskunde, deed op een reis Israël aan en sindsdien schrijft hij regelmatig artikelen over Israël en publiceert hij boeken over dat onderwerp.

Ik wil nu iets vertellen over zijn denkbeelden en over mijn visie daarop. Mede omdat veel mensen geïnteresseerd zijn in het wel en wee van Israël en zijn positie in de wereld. Uit de geschriften van Van Barneveld heb ik opgemaakt dat hij van mening is dat de in de Bijbel voorkomende dreigementen van verstrooiing van Israël onder de volken niet slechts van toepassing waren op de Babylonische ballingschap (BB), en dat de beloften van terugkeer en herstel niet slechts de terugkeer uit de BB in het uitzicht stelden. De dreigementen van verstrooiing onder de volken zijn opnieuw werkelijkheid geworden rond het jaar 70 na Chr., toen Jeruzalem door de Romeinen werd ingenomen en talloze Israëlieten werden weggevoerd. De beloften van terugkeer en herstel zullen ook weer vervuld worden. Dat is nu aan de gang: De Israëlieten zijn massaal naar Kanaän teruggekeerd. Men noemt dat wel hun aliya. Er is een eigen staat Israël gesticht, die zich in een aantal oorlogen wist te handhaven. En het land komt door de inspanningen van de bewoners tot nieuwe bloei. Van Barneveld wil deze opzienbarende gebeurtenissen duiden vanuit de Bijbel. Hij komt tot de

conclusie dat ze 'tekenen van de tijden' zijn, waaruit christenen hebben af te lezen dat God Jahweh bezig is zijn beloften van terugkeer en herstel voor Israël, zoals die bij Mozes en de profeten te lezen zijn, werkelijkheid te doen worden. Er zal op vrij korte termijn nog meer volgen: er komt weldra een rijk dat duizend jaar zal duren, waarvan de teruggekomen Jezus Christus de koning zal zijn. Hij zal vanuit Israël, vanuit Jeruzalem, over alle landen en volken zal regeren samen met de zijnen. Dan zal de hele wereld vanuit Jeruzalem worden bestuurd, zuiver en eerlijk, met handhaving van de christelijke waarden en normen onder alle volken en met grote welvaart en vrede. De beloften die we vooral bij de profeten vinden, van een bloeiend Israël wonend in een bloeiend land, staande aan het hoofd der volken; van een Sion (Jeruzalem) van waaruit de wet zal uitgaan ('wet- en regelgeving', zegt Van Barneveld), een tijd waarin de wapens zijn omgesmeed tot ploegscharen; van de nieuwe tempel die in Ezechiël beschreven wordt en de vele andere beloften zullen in dat duizendjarig werkelijkheid zijn geworden.

Men kan zeggen dat Van Barneveld een pre-millennialist is. Eerst ('pre') de terugkomst van Christus en na zijn komst een duizendjarig rijk. Er zijn ook christenen die de volgorde aanhouden: eerst, door de toenemende invloed van het evangelie en het werk van de heilige Geest, ontstaat op de hele wereld een bijna volmaakte situatie die duizend jaren zal duren en daarna komt Christus terug. Die voorstelling van zaken noemt men post-millennialisme (Christus komt terug na ('post') de duizend jaar van dat rijk). Men

spreekt ook van het a-millennialisme, dat is de overtuiging dat er in de Bijbel geen sprake is van een toekomstig duizend jaren durend vrederijk. Als Christus terug komt, zal dat het einde van de geschiedenis betekenen (geen duizendjarig rijk na zijn terugkomst, maar het laatste oordeel en de komst van de beloofde nieuwe hemel en aarde), en Hij komt terug in een wereld die allesbehalve net een duizendjarig vrederijk heeft beleefd. De drie genoemde termen zijn niet erg gelukkig gekozen. Men kan nl een a-millennialist zijn en toch geloven in een duizendjarig rijk, zij het een heel andere millennium dan waarover de beide andere opvattingen spreken.

De benamingen chiliasme en millennialisme zijn afgeleid resp. van de Griekse en Latijnse woorden voor duizend.

De opvatting van Van Barneveld roept belangrijke vragen op.

De eerste vraag

In de eerste plaats deze vraag. Hebben de oudtestamentische profeten inderdaad gesproken over de verstrooiing van Israël die plaats vond rond het jaar 70 na Chr., en over een terugkeer uit die verstrooiing? Zij hadden in hun profetieën duidelijk het oog op de in hun tijd heersende ontrouw van Israël jegens Jahweh en dreigden met het oordeel over dié ontrouw. Daarbij worden als Jahwehs instrumenten voor het ten uitvoer leggen van dit oordeel Assyrië en Babel genoemd. Verder wordt koning Cyrus van de Perzen genoemd als degene, door wie Jahweh de weg voor terugkeer uit de ballingschap open zal leggen. Is het geen willekeur om deze profetieën uit die toenmalige context te lichten

en ze van toepassing te verklaren op de verstrooiing rond het jaar 70 na Chr. en op een nog uitstaande belofte van herstel waarvan de eerste tekenen nu waarneembaar zouden zijn? Het is waar dat beloften en bedreigingen aan het adres van Israël meer dan één keer werkelijkheid kunnen worden in de geschiedenis van dit volk. Ook kan de verwelkoming er van op verschillende niveaus plaats vinden in die geschiedenis. Maar geldt dat ook voor de bedreigingen en beloften die we bij de oudtestamentische profeten lezen en waarbij de namen van Assyrië en Babel en Cyrus worden genoemd? Van Barneveld is kennelijk van mening dat het geoorloofd is deze uitspraken van de oudtestamentische profeten zo te interpreteren. Hij confronteert zich niet met de studies van een man als Prof. dr. G.Ch. Aalders. Deze hoogleraar Oude Testament publiceerde in 1933 *Het herstel van Israël volgens het Oude Testament, de chiliastische beweging getoetst*, Kok, Kampen en in 1949 *De oud-testamentische profetie en de staat Israël*, Kok, Kampen. Prof. Aalders, zeer nauwkeurig interpreterend, wijst de interpretatie van de oudtestamentische profetieën betreffende Israël zoals die nú door J. van Barneveld wordt gegeven, af.

De tweede vraag

Wat de dreigementen en beloften betreffen die we in de slothoofdstukken van het boek Deuteronomium lezen, ligt de zaak anders. Die uitspraken zijn in déze zin algemeen gesteld dat er geen namen van volken en/of personen worden genoemd door wie Jahweh zijn volk zal straffen of die een rol zullen spelen bij een na de straf intredend herstel. In die hoofdstukken wordt slechts één handelende Persoon met name genoemd die dreigingen en beloften zal verwerkelijken: Jahweh zelf. Daarom is het niet juist te stellen dat bijvoorbeeld. Deut. 30:1-5 slechts tot één fase in de geschiedenis beperkt is. Israël kan ontrouw worden, een straf moeten ondergaan, bij bekering hersteld worden, maar wéér ontrouw worden, zodat de dreigingen nog een keer werkelijkheid worden en wellicht de beloften van herstel eveneens. Zo'n herhaling wordt ons getekend in het boek Richteren. Dat wil niet zeggen dat dreiging en belofte steeds op dezelfde wijze gerealiseerd zullen worden. Mozes' uitspraken over

straffen en herstel vormen een onderdeel van de bepalingen van het Oude Verbond, dat bij de Sinaï gesloten werd. Dat verbond is niet meer van kracht. Dat leren we wel heel duidelijk uit de brief aan de Hebreeënen, zie bijvoorbeeld Hebr. 8:13. Jezus Messias sprak bij de laatste Pesachviering met zijn discipelen over het Nieuwe Verbond, dat rechtsgeldig werd door het offer van zijn leven (bloed). Dat Nieuwe Verbond was ook aangekondigd door oudtestamentische profeten. Zie bijvoorbeeld Jeremia 31; 31 vv. Het spreekt daarom niet vanzelf dat alle dreigingen en beloften die onderdeel vormden van het oude verbond, nu nóg gelden, en zo ja, precies zo uitgevoerd zullen worden als gedurende de periode van het oude verbond.

Mogelijke alternatieven

Is het, binnen de kaders van het nieuwe verbond, niet mogelijk dat de beloften betreffende één land verruimd zijn tot de hele aarde? Is het niet mogelijk dat de positie van de stad Jeruzalem binnen die nieuwe kaders een andere is geworden dan die binnen het Oude Verbond? Om een voorbeeld van een diepgaande verandering bij de overgang van het oude naar het nieuwe verbond te geven: de offercultus die voorgeschreven was binnen het Oude Verbond is helemaal afgeschaft toen de grote Hogepriester Jezus Christus het afdoende offer had gebracht. Die offercultus wordt ook nooit weer in ere hersteld: het Oude Verbond is niet tijdelijk opgeschort, maar tot zijn doel gekomen en heeft zijn dienst gedaan: afgeschaft. Zoals je een stuk gereedschap weglegt, niet omdat het slecht gereedschap was, maar omdat het zijn dienst gedaan heeft. Christus, zegt Paulus, is het einde van de Thora, ook van de Thora aangaande de offercultus. Het woord 'einde' betekent hier 'doel-einde', dat wil zeggen dat de offercultus diende om heen te wijzen naar en het volk te leren aangaande en het volk te bewaren op de weg naar de Christus. Ieder kan begrijpen dat het vervallen van de hele offercultus een geweldige verandering is geweest. Israël was ontslagen van die cultus en de gelovigen uit de heidenen hoefden ook geen offers te brengen.

Territorium

Wat de koning van Israël betreft, de eerste koning was Saul, de tweede David en de huidige koning van Israël is Jezus uit Nazaret, uit het geslacht van David. Hij is niet alleen koning over Kanaän en Israël, maar zijn machtsgebied is wereldwijd: Hem is gegeven alle macht in de hemel en op de aarde. Conform Ps. 2 en Ps. 110 strekt zijn scepter zich uit tot de einden der aarde. Het territorium van Israëls koning is dus geweldig uitgebreid vergeleken met het territorium van zijn voorgangers. Alle steden van de wereld zijn eveneens onder zijn regering gesteld. Niet alleen Jeruzalem is de stad van Israëls koning, maar ook New York en Amsterdam zijn zijn steden. Het is inderdaad zo dat de landen en steden van Jezus Messias tegenwoordig bevolkt worden door talloze ongehoorzame onderdanen. Dat velen niets van Hem moeten hebben en/of zich om hun koning niet in het minst bekommeren, doet daar niets van af.

Zo is het altijd geweest: de koning van Israël kon rekenen op geweldige tegenstand. Lees maar Ps. 2 en Ps. 110. Maar Jahweh zei toen wel: 'Ik heb toch zeker mijn koning gezalfd. Onderwerpt U!' Zo is het vandaag op wereldschaal. Nu zegt Jahweh ook: 'Ik heb toch zeker mijn koning gezalfd en hem een plaats aangewezen aan mijn rechterhand. Onderwerpt U: welzalig allen die bij Hem schuilen. Wie dat niet doen, worden stukgeslagen als aarden potten'. Vroeg of laat worden de tegenstanders aan zijn voeten gelegd; en kan Hij zijn voet op hun nek zetten. Misschien denkt iemand: dit is vergeestelijking. Dat is het niet. Stamp maar eens op de grond van uw tuin-tje, en zeg daarbij maar: dit plekje is van Jezus Messias, en van mij en van ons allemaal als volk van koning Jezus. Zo concreet is het. En als u begraven moet worden omdat koning Jezus niet tijdens uw leven verscheen, dan wordt u begraven in uw eigen grond, begraven in uw erf-land. Zo concreet is het. Inderdaad: er is maar één oog waarmee je die koninklijke positie van Jezus van Nazaret kunt zien: dat is het oog van het geloof, zie Hebr 2:9.

Ds. W. Wierenga is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman en woont te Midlaren

Dit is het eerste deel van de schriftstudie, deel twee zal volgende week volgen

Veertig jaar EO!

De EO bestaat 40 jaar. Dat is een felicitatie waard. In het voorjaar heeft de EO al uitvoerig aandacht aan haar jubileum geschonken.

J. Westert ■

Er verscheen ook een boek over de ontstaansgeschiedenis, van Emerson Vermaat. De EO heeft in de afgelopen jaren veel programma's gebracht en ontwikkelingen in gang gezet. Ook in onze kerken bestaat daar veel waardering voor. De invloed van de media op kerkelijke ontwikkelingen is groot. Dat geldt in het bijzonder voor de bijdrage van de EO aan het kerkelijke denken. In ieder geval ontmoet de EO nu een positieve grondhouding. Dat is anders dan ten tijde van de oprichting. De aanvankelijke houding was tamelijk afstandelijk. De oprichters van de EO hadden een meer opbouwende steun verdiend. In die overtuiging werd ik gesterkt na lezing van ontstaansgeschiedenis van de EO

In april 1967 is de Evangelische Omroep opgericht. Emerson Vermaat, die tussen 1973 en 2004 bij de EO werkzaam was, en zelf de initiatiefnemers allen persoonlijk heeft gekend, heeft de ontstaansgeschiedenis van dit omroepbedrijf uitvoerig beschreven. Hij levert een belangwekkende bijdrage aan dit deel van de omroepgeschiedenis. Vermaat had toegang tot unieke documenten uit het archief van de EO. Hij doet uitvoerig verslag van de positionering van de initiatiefnemers ten opzichte van de NCRV. Het is duidelijk, dat het initiatief tot een nieuwe christelijke omroep niet met applaus door de NCRV werd begroet. De geschiedenis laat echter zien, dat de oprichters van de EO lang hebben gepoogd om met de NCRV in gesprek te blijven. De nieuwe omroep moest er niet kosten wat het kost komen. Vermaat baseert zich in zijn boek vooral op bronnen en documenten van de EO zelf. Het zou de moeite waard zijn om zijn waarneming nog eens aan

te vullen met bronnen uit de kring van de NCRV. Ongetwijfeld zal die perceptie op onderdelen anders zijn.

Ander landschap

Veertig jaar later zijn de verhoudingen in medialand volstrekt gewijzigd. In het omroepbestel staan EO en NCRV naast elkaar. Meer dan vroeger zijn zij als collega's binnen het publieke bestel tot elkaar veroordeeld. Zij hebben elkaar nodig vanwege de strategische vraagstukken binnen het sterk veranderde omroep-landschap. Alleen deze verandering al vraagt om een houding van verbinding en gesprek, die de natuurlijke houding tot concurrentie en het benadrukken van verschillen overstijgt.

Vermaat beschrijft dat de lijn van verbinding en gesprek ook speelde bij de oprichters van de EO. In gesprek blijven met de NCRV, terwijl zij inhoudelijk fundamentele kritiek op het beleid hadden. Die kritiek bracht hen uiteindelijk bij het streven naar een zelfstandige omroep. Bij het uitblijven van resultaat op de gesprekken is de EO de eigen weg gegaan. In een dergelijk proces is dat ook vrijwel onontkoombaar. Wie de ontstaansgeschiedenis vergelijkt met bijvoorbeeld die van verschillende gereformeerde organisaties ongeveer twintig jaar eerder, ziet veel overeenkomsten in het ontstaansproces. Het is een kunst om na een periode van verwijdering en het benadrukken van de eigenstandige positie het gesprek over de verbinding, over drijfveren en doelstellingen daarna weer met elkaar te voeren. De strategische vraagstukken rond het publieke bestel en een wederzijds ontvankelijker houding vraagt in de huidige tijd om die nieuwe vorm van dialoog.

Niet aan de wieg

In de intro schreef ik, dat de houding vanuit onze kerken en dit blad naar de oprichters van de EO in het begin tamelijk afstandelijk is geweest. Om duidelijk te zijn: gereformeerd vrijgemaakten hebben niet aan de wieg gestaan bij de oprichting van de EO. We kunnen zelfs wel zeggen, dat we in de eerste jaren eerder een sta in de weg zijn geweest. Ik feliciteer de EO graag met haar jubileum, maar lettend op die ontstaansgeschiedenis past bij felicitatie ook bescheidenheid. De EO is opgericht als reactie op de in veel opzichten woelige jaren zestig. Theologen verkondigden dat 'God dood' was. Kerken en hun leden raakten meer en meer los van hun christelijk belijden. De NCRV werd een spreekbuis voor nieuwe 'bevrijdende' theologische opvattingen. De initiatiefnemers van de EO ageerden tegen deze ontwikkeling. Zij vroegen om ruimte voor evangelisatieprogramma's en het geestelijk lied. In de ether moest meer tot uitdrukking komen dat Christus het middelpunt is van de wereld, ook van de actuele wereldgeschiedenis. Tegenover de ontwikkelingen van emancipatie en bevrijding, die in de jaren zestig de samenleving drastisch deed schudden, zette de EO het Evangelie van Jezus Christus. Dat leidde tot de EO met een groot accent op geloofsgroei, bekering, evangelieverkondiging en het geestelijk lied. De oprichters van de EO deelden die lijn over kerkgrenzen heen. De kritiek op de secularisatie en de manier waarop de omroepen daar ruimte aangaven, deelden zij met onze Gereformeerde Kerken. Dat kun je bijvoorbeeld ontlenen aan het feit dat door gereformeerd vrijgemaakten werd gestreefd naar de oprich-

ting van een GOV. In beginsel was binnen de vrijgemaakte kerken de voedingsbodem aanwezig om de oprichting van de EO van harte te steunen. De visie op kerk en organisatie in de jaren zestig heeft dat stevig belemmerd. De historicus James Kennedy' schrijft over de tegenculturele houding van de vrijgemaakten: 'Zij waren de echte 'provo's' van de jaren zestig.' 'Het waren de vrijgemaakten die één van de weinige groeperingen waren in Nederland die duidelijk 'neen' zeiden tegen de culturele, religieuze en politieke veranderingen die door Nederland raasden in dat decennium.' In dat opzicht waren ze samen met de bevindelijk gereformeerden, die volgens Jan Zwemer ook 'in conflict met de cultuur' raakten - de echte radicalen in de naoorlogse samenleving. Kennedy weet zich gesterkt in deze conclusie door Sol, die vrijgemaakten bestempelt als 'vreemdelingen in Nederland'.

Primaat van de kerk

'De nadruk op het primaat van de kerk heeft vrijgemaakten in een andere positie gebracht. De energie ging op aan de discussie over de kerk. Het gaf de vrijgemaakten een relativerender houding tegenover maatschappelijke ontwikkelingen, een houding die anderen zich niet konden veroorloven'. Met instemming citeer ik hier opnieuw Kennedy. Hierin ligt een belangrijk motief voor de afstandelijke reactie vanuit de Gereformeerde Kerken naar de oprichters van de EO. Het primaat van de kerk was de bril - het enige organisatieprincipe - geworden om elke nieuwe ontwikkeling op het christelijk erf te beoordelen. De kerkelijke herkomst van de initiatiefnemers stond ver af van het denken over de kerk binnen onze kerken. Dat leverde gemengde gevoelens op naar de EO. In het toenmalige vrijgemaakte denken moesten organisaties verdiept worden door de rol van de kerk in het leven van de christen te vergroten. In dat denken kon een jaar vóór de EO een GOV worden opgericht, die vervolgens geen verbinding wist te maken met de EO. Het primaat van theologisch debat over de kerk maakte het mogelijk, dat gereformeerden aanvankelijk aan de zijlijn bleven staan, in plaats van samen mee te bouwen aan een Evangelische Omroep, die stond voor een

mediabeleid, waarvan 'Christus, die gekruisigd' de kern vormde. Het primaat van de kerk als organisatieprincipe heeft gezorgd voor een vereniging van denken over het realiseren van doelen, in dit geval de ruimte in de ether voor het Evangelie. Gelukkig is het roer met betrekking tot de EO betrekkelijk snel omgezwaaid. (Dr. J. Douma, A. Kamsteeg, E. van Middelkoop en anderen) vervulden daarin een belangrijke rol. Hun kennis en opvattingen hebben zij ingebracht bij de zich ontwikkelende EO.

Het boek van Vermaat confronteerde mij nog eens met ons verleden. Het komt in het boek van Vermaat slechts zijdelings aan de orde, maar vooral 'het afwezig zijn' bij de oprichting trof mij. Zeker als we bedenken dat de kritiek over ontwikkelingen in de media binnen onze kerken meer dan gedeeld werden. Het versmalde denken over het primaat van de kerk en de uitwerking daarvan als organisatiebeginsel heeft ons in de weg gestaan.

Uiteraard zijn er theologische verschillen tussen de oprichters van de EO en de gereformeerden. Die verschillen hadden met meer affiniteit en bewogenheid de komst van een nieuwe christelijke omroep niet in de weg hoeven staan. Organisaties zijn geen kerk. Hun doelstelling is beperkt, in dit geval gericht op de media. Gereformeerden hebben die beperking eerst anders moeten leren beoordelen. In worstelingen van organisaties met hun missie, visie en grondslag zien we tot vandaag daar nog steeds gevolgen van. Onze felicitatie aan het adres van de EO kenmerkt zich daardoor enerzijds tot bescheidenheid. Gelijktijdig is zij van harte. In de loop van de veertig jaar hebben we genoten en de vruchten geplukt van de ontwikkeling van de EO.

Toekomst

Vermaat schenkt in zijn boek vooral aandacht aan het ontstaan van de Evangelische Omroep. Ik stond naar aanleiding daarvan vooral ook stil bij de rol van de gereformeerden. Van afzijdig tijdens de oprichting zijn zij volop gaan meedoen binnen de EO. In een recent onderzoek onder studenten (Nederlands Dagblad, 13 september 2007) las ik dat zij de EO als christelijke omroep waarden. In sommige programma's mag de verwijzing naar het christelijke een gro-

tere rol spelen, zo luidde ook hun signaal. Dat lijkt mij een signaal om over door te praten. De EO is in veertig jaar ook veranderd.

In omroeplandschap wordt zij duidelijk erkend en herkend als christelijke omroep. Dat is een goede basis voor morgen. De EO is ook veranderd van een tegenbeweging tot een goede partner binnen het publieke bestel. Dat publieke bestel verandert snel, hoewel het onder het huidige kabinet waarschijnlijk de wind mee heeft. Bovendien heeft het bestel de afgelopen jaren bewezen op te kunnen tegen de commerciële zenders. Desondanks zal de rol van de omroep de komende jaren regelmatig ter discussie blijven staan. Willen omroepen in het publieke bestel krachtig opereren, zullen zij intern als in de onderlinge samenwerking sterk moeten zijn. Omroepen zullen hun eigen eiland moeten verlaten en nauw samenwerken. Dat geldt wat mij betreft voor de EO, NCRV en KRO, de omroepen uit de christelijke traditie. Deze tijd vraagt om nieuwe rollen en verbinding. Strategisch hebben de omroepen de vraag te beantwoorden of zij op termijn het zich kunnen permitteren om los van elkaar te blijven bestaan. Uiteindelijk zullen zij de vraag onder ogen moeten zien welke allianties en partnerschappen er nodig zijn. Dat is alleen mogelijk als er nu wordt gewerkt aan nieuwe vormen van vertrouwen en respect voor drijfveren en doelstellingen. De externe omgeving, maar ook de eigen ontwikkeling hebben er voor gezorgd dat omroepen nu in een andere verhouding staan.

Ik wens de EO toe, dat zij met anderen zo'n nieuwe positie weet op te bouwen. Veertig jaar na de oprichting is het van belang om op het breder en dynamischer wordende terrein van de media te werken aan een bestel, waarin er volop ruimte is voor een omroep, die geïnspireerd wordt door Christus, de gekruisigde.

Jan Westert is redacteur van *De Reformatie*.
(reacties j.westert@planet.nl)

N.a.v. Emerson Vermaat, *De Evangelische Omroep*, Uitgeverij Aspekt, 2007

noot:

James Kennedy in zijn bijdrage 'De kerk als tegencultuur' in *Vuur en Vlam*, 1998. In *Vuur en Vlam* heeft Sj. Kuiper ook de geschiedenis van de Gereformeerde Omroepvereniging beschreven.

Gereformeerd Kerkboek gez. 22:

Uw woord omvat mijn leven

lied van de week

Het lied dat voor volgende week zondag op het rooster staat, is van het bekende duo Sytze de Vries en Willem Vogel. Eerstgenoemde was van 1988 tot 2005 als predikant verbonden aan de Oude Kerk te Amsterdam, waar laatstgenoemde van 1974 tot 1996 cantor was en van 1977 tot 2002 eveneens organist. De tekst van het lied werd voor het eerst gepubliceerd in de bundel *Contrafacten*, een uitgave van het Centrum voor de Kerkzang uit 1988. Deze bundel bevatte nieuwe, Nederlandse teksten op psalmzettingen van de beroemde Duitse componist Heinrich Schütz (1585-1672).

J. Smelik ■

Vervolgens werd het lied gepubliceerd in het vijfde deel van *Zingend Geloven*, dat in 1995 verscheen. Later is het opgenomen in de verzamelm bundel van Sytze de Vries (*Tegen het donker, Zoetermeer 2002*, gez. 21) en in de bundel *Tussentijds* (Zoetermeer 2005, gez. 42). Daarnaast is het lied ook te vinden in de nieuwe uitgave van *Zingt Jubilate* (Averbode 2006, gez. 737), de Vlaamse, rooms-katholieke tegenhanger van het *Liedboek voor de Kerken*. Kortom, het lied bezit inmiddels enige bekendheid.

Tekst

Intussen bracht de dichter één kleine wijziging aan in de tekst: de tweede regel van het eerste couplet luidde oorspronkelijk 'en tilt het aan het licht', maar die zin werd veranderd in: 'en tilt mij aan het licht'. En dat is inderdaad een verbetering omdat het niet fraai is om twee keer achter elkaar het woordje 'het' te zingen. Sytze de Vries maakte het lied vrij naar de verzen 89 tot en met 112 van Psalm 119. Wanneer u psalm 119 in de Statenvertaling opslaat, ziet u dat om de acht verzen een letter uit het Hebreeuwse alfabet vermeld staat. Zo hebben de statenvertalers geprobeerd iets weer te geven van de kunstige vormgeving van de psalm: de eerste acht verzen beginnen elk met de eerste letter van het Hebreeuwse alfabet, de volgende acht verzen steeds met de tweede letter van dat alfabet, de volgende acht verzen met de derde letter, enzovoort, enzovoort. Het deel van de psalm waar Sytze de Vries zijn lied op gebaseerd heeft, betreft de letters *Lamed* (verzen 89-96), *Men* (verzen 97-104) en *Nun* (verzen 105-112). Het *Lamed*-gedeelte correspondeert met de eerste strofe van het lied, het *Men*-gedeelte met het tweede en het *Nun*-

gedeelte met het derde couplet.

In het eerste couplet staat de gedachte centraal dat het woord van God onveranderlijk is en alles heeft geschapen ('opgericht') en dat dit woord ook het leven van de dichter omvat. De tweede strofe bezingt dat God onderwezen heeft in de weg die de ik-figuur moet gaan. Het derde couplet benadrukt dat God standvastigheid geeft, ook tegen verdrukkingen (waarbij de dichter met name het 'smalen' noemt) in: tegenover het bittere staat het honingzoete van Gods woord. Het laatste couplet borduurt voort op het voorafgaande, in die zin dat de dichter God vraagt hem te bewaren bij de boodschap die in de voorgaande coupletten verwoord is.

Melodie

Hierboven noemde ik al dat de liedtekst voor het eerst gepubliceerd werd in *Contrafacten*, een bundel met nieuwe liedteksten op de psalmzettingen van Heinrich Schütz. Het lied is dus oorspronkelijk gemaakt bij een melodie van Schütz. Het betreft een melodie uit het zogeheten *Becker-Psalter* van Schütz.

In navolging van het gereformeerde Geneefse psalter en de Duitse versie daarvan (het psalmboek van Ambrosius Lobwasser uit 1573), publiceerde de lutherse theoloog Cornelius Becker (1561-1604) in 1602 een Duitstalig rijm-psalter. Dat psalter wilde zich bewust onderscheiden van Lobwassers psalmboek in de keuze van de melodieën. Lobwasser had de Geneefse melodieën gebruikt, maar Becker wilde een psalter hebben dat gebruik maakte van melodieën uit de lutherse traditie. Maar dit psalter, dat dus bestond uit nieuwe berijmingen op bestaande, 'gereformeerde' melodieën, viel niet bij iedereen in goede aarde. Vanuit die onvrede ver-

scheen in 1628 het *Becker-Psalter* van Schütz, waarin de componist nieuwe melodieën, voorzien van vierstemmige zettingen, bij de psalmberijming van Becker gemaakt had. In 1648 reviseerde de componist de bundel en vulde die tevens aan.

De berijming van Psalm 119 had Schütz verdeeld over acht verschillende melodieën. De vijfde melodie was geplaatst bij de coupletten 45 tot en met 56, *Dein Wort, Herr, nicht vergehet* (Schütz-Werk-Verzeichnis 221). Dat is het psalmgedeelte met de Hebreeuwse letter *Lamed, Mem en Nun*. Dit verklaart dus ook meteen de keuze van Sytze de Vries voor dit deel van psalm 119.

In *Zingend Geloven* is de liedtekst voorzien van een nieuwe melodie, gecomponeerd door Willem Vogel, en sindsdien wordt het lied overal met deze melodie gepubliceerd.

Het is een typische Vogel-melodie: makkelijk toegankelijk, eenvoudig mee te zingen en toe te eigenen. De eenvoud (in de goede zin des woords) wordt onder meer gerealiseerd door de doorzichtige structuur: de regels 1 en 3 zijn gelijk, de regels 2 en 4 zijn (vooral ritmisch) aan elkaar verwant en fungeren als een soort

beantwoording van de voorgaande regel. Regel 4 moduleert naar de dominanttoonsoort D-groot. De regels 5 en 6 borduren voort op de regels 2 en 4, terwijl de slotregel de tonica G weer bevestigt.

Bij het aanleren dient men even te letten op het ontbreken van de rusten na de regels 1, 2, 3 en 5. Bij de overige regels staat er een kwartrust genoteerd. Het lied moet in een rustige slag (per halve noot) gezongen worden, zodat er tussen de regels een natuurlijke ruimte ontstaat om snel even adem te halen.

Gebruik

Wat het gebruik van het lied in de kerkdienst betreft: er zijn uiteraard legio momenten te bedenken waarop dit gezang een passende plek kan ontvangen. In het bijzonder noem ik dat dit lied uitstekend kan fungeren rond de geloofsbelijdenis, of ook bij de openbare geloofsbelijdenis.

Dr. J. Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

Advertenties

moe en prikkelbaar kan weer lachen
Somber hoopvol
Lusteloos meer energie
Zie het niet meer zitten zie het weer zitten
ONLINE-CURSUS GRIP OP JE DIP!
Heb je al een tijdje last van depressieve gevoelens en ben je tussen de 16 en 25 jaar?
Wil je grip krijgen op je dip? Zit dan niet bij de pakken neer!
Surf naar www.mindguide.nl of www.eleos.nl
Meld je aan voor *Grip op je dip online*. Je hoeft er de deur niet voor uit.

www.mindguide.nl www.eleos.nl

Geef om kinderen
Red een Kind helpt kinderen. Met uw hulp geven wij voedsel, zorg en onderwijs. Samen met u geven we hen de kans op een goede toekomst.
Dat kan al voor € 22,50 per maand.
www.redeenkind.nl
tel. 038 - 4604648 • giro 1599333 • Zwolle